

dr Miodrag Janic
redovni profesor
Prirodno-matematickog fakulteta
Beograd

Neravnomerna urbanizacija i tokovi urbanizacije kao uzrocnici ekonomskih, socijalnih i demografskih poremećaja u Jugoslaviji

Po poremećajima u prostornoj distribuciji stanovništva, SR Jugoslavija, a posebno Srbija, spada u najteže primere u Evropi. Posledice te neravnomernosti ogledaju se, s jedne strane, u koncentraciji stanovništva, kapitala i kadrova u glavnom gradu, a sa druge, u zapostavljanju koriscenja prirodnih resursa i razvoja stanovništva u većem delu zemlje.

Kao što je na primerima drugih evropskih zemalja ustanovljeno, teritorijalne razlike izazivaju velike ekonomske i demografske disproporcije, koje postaju uzrocnici ekonomskih, socijalnih, kulturnih, etickih poremećaja. Sve ovo ima za krajnju posledicu naglo opadanje prirastaja stanovništva i opasnost da se veliki prostori potpuno isprazne.

Sedamdesetih godina ovog veka Evropa preduzima radikalne mere i aktivnosti u pravcu zasnivanja socio-ekonomskih integracionih procesa u prostoru, s ciljem da se uklone razlike na ekonomskom, socijalnom i kulturnom planu. U te mere ukljuceno je i pomeranje privrede i dela stanovništva iz velikih gradova (metropolitena) radi obuzdavanja njihovog prekomernog rasta: gradovi iznad milion stanovnika visestruko su skuplji, odnosno imaju manje ekonomske i finansijske efekte u poredjenju sa investicijama koje angazuju.

Posebno ilustrativan primer predstavljaju mere koje su preduzimale vlade Holandije i Francuske. Pomeranjem znatnog dela industrije iz Amsterdama i Roterdama, odnosno Pariza, u nerazvijene delove zemlje (u Holandiji na sever, a u Francuskoj na jug) premesten je veliki deo zaposlenih, a time i stanovništva uopste. Na taj nacin su i Holandija i Francuska (kao i neke druge evropske zemlje) podstakavši razvoj novih gradova stvorile i nove centre - generatore razvoja, zadržavanja i reprodukcije stanovništva. Tako su formirane kontratezne tacke glavnim odnosno velikim gradovima.

Za razliku od Evrope, u Srbiji, na primer, zbog odsustva regionalne razvojne politike, doslo je do privrednog zaostajanja velikog dela zemlje, posebno jugoistoka i Kosmeta. Posledica ovog privrednog zaostajanja je da stanovništvo napusta te prostore u potrazi za poslom i dolazi do udvostrucavanja imigracionih tokova ka metropolisu.

Navedimo samo da je osamdesetih godina XIX veka

Beograd	imao cca	35.000 stanovnika
Nis		16.000
Sabac		10.000
Smederevo		10.000
Leskovac		10.000
Vranje		10.000

sto znaci da su gradovi unutrasnjosti Srbije bili konkurenti glavnom gradu i mogli da zadrze stanovništvo u svojim gravitacionim zonama.

Za poslednjih cetrdeset godina ovi, a i mnogi drugi gradovi izgubili su svoje genericke snage; stanovništvo je krenulo ka Beogradu i tu se naseljava, sto je dovelo do apsolutnog poremećaja u odnosu stanovništva i kadrova:

	Beograd	Srbija
stanovništvo	30%	70%
kadrovi	70%	30%

Beograd, koji je 1884. godine imao samo dva puta vise stanovnika od Nisa, danas ima deset puta vise. Medju doseljenima dominiraju nepismeni (oko 100.000) i polukvalifikovani, koji predstavljaju blizu 50% od ukupno zaposlene radne snage u Beogradu.

Ovi problemi erodiraju i degradiraju komparativne prednosti Beograda, koji treba da primenjuje visokorazvijene tehnoloske i kapitalno intenzivne tehnike (vise kapitala a manje zivog rada u procesu proizvodnje) Umesto toga, Beograd ce morati da opismeni nepismene, pa tek potom da ih okvalifikuje, sto trazi i kapital i vreme, a sve bi moglo neuporedivo jeftinije da se postigne u malim mestima odakle su dosli. Njihov dolazak u Beograd, znak je da u prostorima odakle poticu, vlada ekonomska depresija i beznadje.

Krajnja posledica je demografsko praznjenje cak i takvih teritorija koje imaju veoma povoljne komparativne prednosti za razvoj turizma i zdrave hrane u brdsko-planinskim podrucjima. Tereni koji su u poredjenju sa morfologijom Austrije ili Svajcarske neuporedivo vredniji, potpuno su neiskorisceni i

ekonomski neaktivni, dok je prosečni doprinos austrijskih i švajcarskih polovina ukupnog državnog prihoda od turizma i iznosi oko četiri milijarde dolara godišnje.

Jedan od bitnih uslova za uravnotežen ekonomski, socijalni, kulturni i zdravstveni razvoj je formiranje urbanog sistema gradova i naselja. U okviru tog sistema treba da postoji "normalna distribucija" hijerarhije gradova i naselja, u kojoj bi na odgovarajući način bile zastupljene sve veličinske kategorije, počev od sela, urbanizovanih seoskih naselja, varosica, varosi, gradova, sve do metropolitena. U toj hijerarhiji ključnu razvojnu ulogu treba da odigraju urbanizovana sela u brdsko-planinskim područjima, razvijena seoska naselja u dolinama i gradovi srednje veličine.

* * * * *

Ciljevi skupa

(1) Definisati mehanizme i instrumente za ubrzanje razvoja neiskoriscenih područja na selektivnoj osnovi, radi ozivljavanja privrede, saobraćaja, priliva i kretanja stanovništva;

(2) Preporučiti formiranje posebnog fonda za regionalni razvoj, čije bi sediste moralo da bude na lokalitetu. Fond bi trebalo da pomaze izgradnju infrastrukture naselja.

(3) Poruke sa skupa dostaviti vladi koja bi hitno trebalo da preduzme odgovarajuće mere.